

ثقة الاسلام کلینی بزرگترین عالم شیعی قرن سوم

علامه محمدتقی مجلسی می‌گوید: حق این است که در میان علمای شیعه مانند کلینی نیامده است و هر کس در اخبار و ترتیب کتاب او دقت کند، در می‌یابد که از جانب خداوند مورد تأیید بوده است.

علامه محمدتقی مجلسی می‌گوید: حق این است که در میان علمای شیعه مانند کلینی نیامده است و هر کس در اخبار و ترتیب کتاب او دقت کند، در می‌یابد که از جانب خداوند مورد تأیید بوده است.

به گزارش خبرنگار آیین و اندیشه خبرگزاری فارس، در ادامه معرفی مفاخر و بزرگان شیعه، در این شماره به معرفی ثقة الاسلام کلینی می‌پردازیم.

در شماره‌های پیشین «ابن فهد حلی»، «سید بن طاووس»، «سید بحر العلوم»، «شیخ مفید» و «شیخ صدوق» معرفی شدند.

محمد بن یعقوب بن اسحاق کلینی رازی معروف به ثقة الاسلام و شیخ المشایخ، از بزرگان دانشمندان شیعه در زمان غیبت صغرا است که در نیمه دوم قرن سوم و نیمه اول قرن چهارم هجری از بزرگترین محدثین شیعه بود.

محمد در عهد امامت امام یازدهم، در روستایی به نام «کلین» در 38 کیلومتری شهر ری دیده به جهان گشود.

کلین از ری حدود 38 کیلومتر به طرف جنوب غربی فاصله دارد و تقریباً اطراف حسن آباد، (در مسیر قم - تهران) واقع شده است. از تاریخ ولادت کلینی اطلاعی نداریم و دقیقاً معلوم نیست در چه سالی به دنیا آمده است.

پدر شیخ کلینی

پدرش یعقوب بن اسحاق که مردی با فضیلت و پاک سرشت بود از همان دوران کودکی تربیت فرزندش را بر عهده گرفت و با زبان عمل، اخلاق، رفتار و آداب اسلامی را به او آموخت. آرامگاه این مرد متقی در روستای کلین، زیارتگاه شیعیان است.

دایی شیخ کلینی

دایی کلینی، محدثی بزرگ بود و از شیفتگان مکتب اهل بیت به شمار می‌رفت، این مرد دانشمند که «علاء» نامیده می‌شد، در سفر حج و در راه زیارت خانه خدا به شهادت رسید.

کلینی توانست در دوران کودکی از محضر این عالم شهید و پدر بزرگوارش کسب فیض نموده و با منابع علم حدیث و رجال آشنا شود. بعد از طی تحصیلات ابتدایی برای پیمودن مدارج کمال انسانی به شهر ری که در آن عصر از مرتبه علمی خاصی برخوردار بود مسافرت کرد.

تحصیلات کلینی

شهر ری که در آن روزگار قلب ایران محسوب می‌شد، به نقطه برخورد آراء و نظرات فرقه‌هایی چون اسماعیلیه و مذهبیه چون شافعی، حنفی و شیعی مبدل شده بود.

کلینی در این زمان در ضمن تحصیلات خود نه تنها با عقاید و نظرات مذاهب و گرایش‌های مختلف آشنا شد؛ بلکه به ماهیت برخی از حرکت‌هایی که می‌رفت تشیع را از مسیر خود منحرف کند پی برد. کلینی درد را شناخت و آگاهانه به درمان آن پرداخت. او معتقد بود علاج این همه نابسامانی، بازگشت به کلام و پیام اهل بیت علیهم‌السلام است.

کلینی در این برهه از زمان به دور از هر هیاهو مسیر خود را مشخص کرده و تصمیم گرفت به ضبط و فراگیری احادیث بپردازد. از این

رو، در محضر اساتید بزرگی مانند ابو الحسن محمد بن اسدی کوفی زانوی ادب زده و در نوشتن احادیث و بحث و گفتگو پیرامون آنها از خود لیاقت بسزایی نشان داد.

هجرت به قم

عصر کلینی را باید «#عصر حدیث» نامید. در این زمان نهضتی که برای یافتن، شنیدن و نوشتن احادیث و روایات آغاز شده بود، سراسر ممالک اسلامی را فراگرفته بود و در این میان کلینی را می‌توان یکی از تشنگان پاک باخته علم حدیث به شمار آورد.

کلینی با شناخت عصر خود و موقعیت زمانی و پی بردن به این مسأله که این عصر گذرگاه تشیع است و اگر احادیث و روایات از این بحران بگذرند برای همیشه تشیع می‌تواند سالم و به دور از التقاط و انحراف مسیر خود را ادامه دهد؛ شهر ری را که تازه دوست داران مکتب علوی در آن به قدرت رسیده بودند، با همه زیباییها و جاذبه‌هایش رها کرده و به سوی قم، شهر محدثان و راویان، هجرت کرد.

کلینی در محضر بزرگان قم

ورود کلینی به قم مقارن با حاکمیت سیاسی و دینی مردان با فضیلت و با تقوایی بود که از حدیث گویان مشهور زمان خود به شمار می‌رفتند.

در قله این هرم، احمد بن محمد بن عیسی اشعری قرار داشت که تقوا، فضل و عشق او به اهل بیت علیهم السلام بر کسی پوشیده نیست.

معلم یکی از استادان کلینی که بود؟

کلینی با استفاده از محضر این مرد بزرگ، در کلاس درس استاد دیگری زانو زد که به «#معلم» شهرت داشت.

معلم کسی است که شیخ طوسی در کتاب رجال خود او را از یاران امام حسن عسکری علیه السلام می‌شمارد و او را در زمره کسانی می‌خواند که به خدمت امام یازدهم شرفیاب شده‌اند و او کسی جز احمد بن ادریس قمی نبود.

نجاشی می‌گوید: چون این شخصیت برجسته در پیشگاه امام حسن عسکری تلمذ نموده و استاد شیخ کلینی است به «#معلم» شهرت یافته است.

کلینی در ادامه تحصیل عالم وارسته دیگری را درک کرد که خود مردی کم نظیر بود. او به محضر «#عبد الله بن جعفر حمیری»، مردی که همه مورخان و علمای رجال و شیفتگان حدیث در مقابل عظمت او سر فرود می‌آوردند.

او نیز در زمره اصحاب امام حسن عسکری علیه السلام قرار دارد و دارای تألیفات فراوان است.

کتاب «#قرب الإسناد» از این فرزانه روزگار، به دست ما رسیده است. «#قرب الإسناد» مجموعه اخباری است که سند آن به امام معصوم می‌رسد.

سفرهای شیخ کلینی

گر چه قم مرکز تشیع به شمار می‌رفت اما عطش سیری ناپذیر کلینی به زمزم زلال نور این خاندان، او را بر آن داشت تا آن دیار مقدس و حرم منور را به امید یافتن روایات و احادیث ناشنیده ترک کند.

از این رو او هجرت را آغاز نمود و قم را با تمام ارزشهایش به قصد شهرها و روستاهای دیگر ترک کرد. کلینی روستاها و شهرهای بی‌شماری را پشت سر نهاد و هر جا محدث یا راوی حدیثی می‌یافت که حدیثی از اهل بیت را نزد خویش داشت در مقابلش زانوی ادب می‌زد و پس از مدتی باز کوله بار عشق و صفایش را بر دوش می‌گرفت و راهی دیاری دیگر می‌شد.

کوفه یکی از شهرهایی بود که کلینی به آن قدم گذاشت. در آن زمان کوفه یکی از مراکز بزرگ علمی به شمار می‌رفت. کوفه شهری بود که «#ابن عقده» در آن حضور داشت. او در حفظ احادیث شهره آفاق بود و بسیاری از شیفتگان علم حدیث را به این شهر بزرگ می‌کشاند.

وی یکصد هزار حدیث را با سند در خاطر داشت و کتابهای بسیاری را به رشته تحریر در آورده و یکی از ارزنده‌ترین آثارش «رجال ابن عقده» است.

در این کتاب، «ابن عقده» شاگردان امام صادق علیه‌السلام را که حدود 4000 نفر بوده‌اند نام برده و روایات بسیاری را نیز از حضرت امام صادق علیه‌السلام نقل کرده است.

این کتاب تا زمان شیخ طوسی وجود داشته و متأسفانه پس از آن به سرنوشت برخی دیگر از میراث‌های فرهنگی اهل بیت علیهم‌السلام گرفتار شده و مفقود شده است.

مسافرت کلینی به بغداد/ چرا کلینی «ثقة الاسلام» شد؟

کلینی پس از کسب فیض از دهها استاد و محدث در شهرها و مناطق مختلف سرانجام به بغداد رسید. مدت مسافرت کلینی به درستی معلوم نیست؛ اما در این شکی نیست که در طول مسافرتها چنان علم و فضل خود را به نمایش گذاشت و تصویری از یک عالم شیعه حقیقی در اذهان مردم هر دیار مجسم ساخت که وقتی به بغداد پای نهاد فردی گمنام نبود.

شیعیان به او افتخار می‌کردند و اهل سنت به دیده تحسین به او می‌نگریستند.

تقوا و علم و فضیلت او در اندک مدتی شهره آفاق گشت، تا جایی که عامه بزرگان و اندیشمندان معاصر ایشان در مشکلات دینی به او مراجعه نموده و پیروان فرق اسلامی در فتوا به او روی می‌آوردند. به همین مناسبت به «ثقة الاسلام» شهرت یافت و او نخستین کسی است که در دوره اسلامی به این لقب مفتخر گردید.

مقام علمی ثقة‌الاسلام کلینی نزد اهل سنت

عظمت و بزرگی کلینی در میان اهل تسنن به قدری است که ابن اثیر روایتی از پیامبر نقل می‌کند که فرمود: «خداوند در آغاز هر قرن شخصی را بر می‌انگیزد که دین او را زنده و نامدار نگه‌دارد.» آنگاه به گفتگو پیرامون این حدیث پرداخته و می‌گوید: احیا کننده مذهب شیعه در آغاز قرن اول هجری محمد بن علی، امام باقر علیه‌السلام، در ابتدای قرن دوم علی بن موسی، امام رضا علیه‌السلام و در ابتدای قرن سوم ابو جعفر محمد بن یعقوب کلینی رازی بوده است.

به جرأت می‌توان گفت کلینی نام‌آورترین و بلند آوازه‌ترین اندیشمند عصر خود بود. عصری که اوج تلاش محدثین و علمای بزرگ و حتی نواب خاص امام عصر عجل الله تعالی فرجه الشریف است.

معاصر بودن کلینی با چهار نائب خاص امام زمان (عج)

ثقة الاسلام کلینی با چهار نماینده خاص حضرت امام زمان عجل الله تعالی فرجه الشریف که در طول غیبت صغری 69 سال رابط بین آن حضرت و شیعیان بودند، هم عصر بود و با اینکه آن چهار تن از فقها و محدثین بزرگ شیعه بودند و شیعیان آنها را به جلالت قدر می‌شناختند، اما کلینی مشهورترین شخصیت عالی مقامی بود که در آن زمان میان شیعه و سنی با احترام می‌زیست و به طور آشکار به ترویج مذهب حق و نشر فضایل اهل بیت عصمت و طهارت علیهم‌السلام همت می‌گماشت.

نوشته‌اند شیعه و سنی در اخذ فتوا به او مراجعه می‌کردند و در این باره مورد وثوق و اعتماد هر دو فرقه بود.

وی در امانت، عدالت، تقوا و فضیلت و حفظ و ضبط احادیث، که همه از شرایط یک فرد محدث موثق جامع شرایط است، سر آمد روزگار بود.

نظر دانشمندان درباره ثقة الاسلام کلینی

1- نجاشی می‌گوید: او در زمان خود، شیخ و پیشوای شیعه در شهر ری بود و حدیث را از همه بیشتر ضبط کرده و بیشتر از همه مورد اعتماد است.

2- سید ابن طاووس می‌گوید: توثیق و امانت شیخ کلینی مورد اتفاق همگان است.

3- ابن اثیر می‌گوید: او به فرقه امامیه در قرن سوم زندگی تازه‌ای بخشید و عالم بزرگ و فاضل مشهور در آن مذهب است.

4- ابن حجر عسقلانی می‌گوید: کلینی از رؤسا و فضلاء شیعه در ایام مقتدر عباسی است.

5- علامه محمد تقی مجلسی (مجلسی اول) می‌گوید: حق این است که در میان علمای شیعه مانند کلینی نیامده است و هر کس در اخبار و ترتیب کتاب او دقت کند، در می‌یابد که از جانب خداوند مورد تأیید بوده است.

استادان شیخ کلینی

ثقة الإسلام کلینی از محضر بزرگ مردانی بهره برده که هر یک در عصر خود از نوابغ روزگار به شمار می‌رفتند. برخی از آنها عبارتند از:

1- ابو الحسن محمد بن اسدی کوفی 2- احمد بن محمد بن عیسی اشعری 3- احمد بن ادريس قمی 4- عبد الله بن جعفر حمیری 5- احمد بن محمد بن عاصم کوفی 6- حسن بن فضل بن زید یمانی 7- محمد بن حسن صفار 8- سهل بن زیاد آدمی رازی 9- محمد بن اسماعیل نیشابوری 10- احمد بن مهران و...

شاگردان شیخ کلینی

1- ابن ابی رافع 2- احمد بن احمد کاتب کوفی 3- احمد بن علی بن سعید کوفی 4- ابو غالب احمد بن محمد زراری 5- جعفر بن محمد بن قولویه قمی 6- علی بن محمد بن موسی دقاق 7- محمد بن ابراهیم نعمانی معروف به ابن زینب (ابن ابی زینب) که از شاگردان مخصوص و نزدیکان او بوده و کتاب کافی را او نسخه برداری کرده است. 8- محمد بن احمد سنائی زاهری مقیم ری. 9- محمد بن علی ماجیلویه. 10- محمد بن محمد بن عصام کلینی. 11- هارون بن موسی

آثار و تألیفات شیخ کلینی

1- کتاب کافی، معروف‌ترین تألیف کلینی کتاب با عظمت و گرانقدر و نفیس «کافی» است که نه تنها بزرگترین کار اوست؛ بلکه در جامعه اسلامی کتاب معتبری در حدیث چون کافی تألیف نشده است.

شیخ کلینی کتاب کافی را در مدت 20 سال نوشته است. کلینی در مدت این 20 سال سفرهای مختلفی کرده و به جمع آوری روایات پرداخته است.

قسمت‌های مختلف کتاب کافی

تا آن زمان، کمتر کتابی باب‌بندی و به اصطلاح تبویب می‌شد. لذا وقتی کسی می‌خواست یک مسئله را استنباط کند، باید خیلی جستجو می‌کرد تا بتواند روایتی را در موضوعی خاص بیابد تا به آن استناد کند و از آنجا حکم را بفهمد. ولی کلینی وقتی «اصول اربعمائه» را دید، کاری که کرد این بود که کتاب خودش را بر مبنای مباحث فقه تبویب کرد. او با این کار خدمت بزرگی به عالم فقهت کرد.

کلینی، کتاب کافی را به سه قسمت تقسیم کرد: اصول کافی: کلینی اصول کافی را به باب‌های متعددی تقسیم کرده و روایات مربوط به هر باب را در همان جا آورده است. دو جلد اول و دوم، اصول کافی است. مباحث آن مربوط به اعتقادات یا مباحث مرتبط با آن مثل دعا و کفر و ایمان و ... است که مربوط به ابواب متعدد اصول عقاید در رابطه با توحید، نبوت و یا امامت است.

بعد از آن، جلد 3 تا جلد 7، فقه است که این پنج جلد مباحث فقهی را در بر می‌گیرد. از کتاب طهارت شروع می‌شود و تا انتهای کتاب دیات همه را شامل می‌شود. البته چینش آن با چینشی که امروزه در کتاب های فقهی داریم، متفاوت است اما تمام مسائل فقهی که امروزه داریم را کلینی در کافی خود باب بندی کرده است.

سپس جلد هشتم که روضه کافی است و مباحث مختلف و روایات متعدد را جمع کرده است.

با این کار کلینی، فقیه به راحتی و بدون زحمت می‌تواند به باب مورد نظر مراجعه کرده و تمام روایات مربوطه را ببیند. کار مهم دیگر کلینی این است که روایات مربوط به یک باب را از اصل‌های متعدد و هر کجا که بوده در یک جا جمع کرد.

لازمه تبویب، تقطیع روایات است که کافی این کار را نیز انجام داده است. مثلاً او موضوعات متعدد یک روایت را تفکیک کرده و با تقطیع روایت، هر موضوع را در باب مربوط به خودش آورده است.

کافی آنقدر کتاب مهم و با ارزشی بوده که بیش از 20 شرح برای آن نوشته‌اند و بیش از 30 حاشیه برای کافی زده‌اند.

ترجمه‌های متعددی از این کتاب شده که ناشی از عظمت اثر کلینی است و بزرگان علما و فقها برای آن شرح‌ها نوشته‌اند و حاشیه زده‌اند.

برخی از صاحب‌نظران معاصر گفته‌اند کتاب کافی، بهترین کتاب حدیثی و بهترین جامع حدیثی ماست.

مهمترین شرح‌های کافی عبارتند از:

1 - مرآت العقول از علامه مجلسی که با دیدی فقهی نگاشته شده است.

2 - شرح صدر المتألهین معروف به ملاصدرا، که نگرش او نگرشی حکمی و عرفانی است.

3 - کتاب وافی نوشته فیض کاشانی.

4 - شرح ملا صالح مازندرانی.

2- کتاب رجال 3- کتاب ردّ بر قرامطه 4- کتاب رسائل ائمه علیهم السلام 5- کتاب تعبیر الرؤیا 6- مجموعه شعر، مشتمل بر قصایدی که شعرا در مناقب و فضایل اهل بیت عصمت و طهارت علیهم‌السلام سروده‌اند.

درگذشت کلینی در سال تناثر نجوم

کلینی در حالی که بیش از 70 سال از عمر با برکتش می‌گذشت در سال 329 هجری قمری در گذشت؛ همان سالی که سال 171#؛ تناثر نجوم نام گرفته است، سال فرو ریختن ستاره‌ها و سالی که آسمان علم این دنیای خاکی بی‌ستاره ماند.

آری در این سال رادمرد بزرگ عالم تشیع در ماه شعبان جهان فانی را وداع کرد. او غروب نکرد بلکه با کتاب ارزشمند کافی همراه در آسمان تشیع و اسلام پرتو افشانی می‌کند.

دانشمند نامی بغداد 171#؛ ابو قیراط» بر پیکر پاکش نماز خواند. شیعیان با دلی پرانده و با احترام آن مرد خدا را در 171#؛ باب کوفه» بغداد به خاک سپردند. در همین سال با رحلت آخرین نایب امام زمان (عج)، 171#؛ علی بن محمد سمری» غیبت کبرای آن حضرت نیز آغاز شد.